

SÁNDOR IVÁN

Apszis

...felidéződött a nemesgulácsi tanítólakás hálósobája, az ajtóval szemközi fal mellett álló kombinált szekrénnel, középen a két ágygal, az ágyak végén keresztbe állított dívánnyal.

Nem régi eseményként látta maga előtt azt, ahogyan leül a dívány szélére, kibújik a szoknyájából, a blúzából, magára húzza hálóingét. Nem érzett különbséget a hajdani és a fél évszázaddal későbbi mozdulatai között. Végtere is ugyanazt a barna ajtót, hármas osztású ablakot látta most is, amit a szülői otthonban kislányként, az ablakon túl ugyanúgy az őszirózsákat a kertkapu közelében. A függöny sem változott. De nemcsak a bútorok, a kert virágai, a kerítés változatlan vaslándzsái, a nagyon régi bordó-sárga torontáli szőnyegek, az érintések, a szagok, a lámpafelkapcsolás után a családi képekkel teleaggatott falakra vetülő árnyékok keltezték fel az egykorival való azonosság hangulatát, az otthonlét-érzés folyamatossága tüntette el az időt. A hajdani kislány mozdulatai rákopírozódtak szokásos esti vetkőző mozdulataira, s miután a falikar kapcsolóját lekattintotta, egyszerre hallotta az út felől a Trabantok, a Ladák motorzúgását és anyja hajdani forgolódásának neszeit.

A jóéjszakát után sohasem hangozhatott el több szó. Beburkolódzva a paplanba, most is ugyanúgy magára húzta a csöndet, amit hajdan egyetlenegyszer törtek csak meg a szülői ágy felől érkező suttogások. Mintha (akkor) azokat a hangokat is inkább érezte, semmint hallotta volna, s habár felajzottan és megdöbbenve figyelt, mégis önmagával volt csak képes törődni, ugyanis mintha megpattant volna egy ér az altestében, kis görcsökben terjedni kezdett a fájdalom (az elfulladó hangokat, amelyek a szülei ágya felől érkeztek, ebben a fájdalomban érezte), és reggel ugyanakkor fedezte fel az ágyához lépő, föléje hajló anyja szeme alatt a barnáslila félholdat, amikor az anyja a félrecsúszó paplan alatt a lepedőjén a vércseppeket. Mintha az anyja tekintetétől szétválaszthatatlanul eggyé vált volna benne a két esemény, amit azon az éjszakán külön éltek át. Néhány héttel később, amikor a nagybátyjánál való egyik szokásos szünidei vendégeskedés idején a balatonszárszói villa verandájánál, ahová az unokabátyja után ment, megpillantotta a fiatal, fehér ruhás hölgy arcát (miközben az a mellette álló búcsúzó férfit megcsókolja, ám közben a másik szoba ajtajában megjelenő asszonyt, az anyját nézi, aki ugyancsak búcsúra emelte a kezét, de oly lassan, hogy amikor a kéz végre a magasba kapaszkodott, az ujjak mozgása a hátán küszködő bogár lábainak kaparászó vergődéséhez volt hasonlatos; a köntös visszahulló ujjából kibukkant a kiszáradt bőrű vékony kar, mintha már nem is élő ember karja volna, a hölgy pedig a szeme alatt barnáslila karikákkal úgy mosolygott rá, mint aki számára a két búcsú, a férfitől és az anyjától egyet jelent), nos, amikor ő ott mindezt végignézte, az anyja tekintetét érezte magán, amint azon a reggelen föléje hajolt, és lesimitotta a lepedőjét.

A Tiszatáj 94/4. számában közölt egy fejezetet (a *Kerengőt*) a könyvhéten, a Jelenkor Kiadónál megjelenő *Átváltozások kertje* című regényemből. A korábbi és a mostani fejezet között nem egyenesvonalú a kapcsolódás. A regény alaprajzának jelzése azonban utalhat egy átfogóbb összefüggésre. A hosszanti tengely fejezeteibe (*Alászállás, Atkelés, Feljutás*) három kereszttrétét illeszkedik térben-időben szabadon: *Kerengő, Kereszthajó, Apszis*. (S. I.)

A hölgy végre rápillantott. Összekapcsolódott a tekintetük, mintha nagyon régen ismerték volna egymást, sőt közös élményeik is lettek volna, holott akkor látták egymást először. De a bizalmas (egyszerre megértő és megértést váró) tekintetet elvitte magával és megőrizte, mint egy barátónő pillantását. Nem volt váratlan tehát, mikor két hónappal később (a hölgy anyjának temetésén, a korkováni kis temetőben a szüleitől közrefogottan állva a nyitott sír előtt) újra magán érezte. Szokás volt a környékbeli ismerősök temetésére elmenni, s habár a hölgyet az első találkozásuk óta nem látta, úgy érezte, hogy most ugyanazzal a megértésre váró és (talán felfedezve rajta a koporsó közelében a riadtságot) megértést nyújtó pillantással kapaszkodik a tekintetébe.

De mintha a nyitott síron túlról, a gyászoló család csoportjából valaki más is nézte volna őt. A hölgy öccse. Nem beszélt vele még sohasem, de a nyáron a szárszói villánál néha őt is látta. Hat évvel volt idősebb nála, vagyis éppen elhagyta a tizennyolcat. Nem álltak egymástól messze, de az alkonyat, a nyitott sír, az éppen megeredő eső mint egy függöny ereszkedett közjük, megnövelve a távolságot; akárha a temetőn túli horhos választotta volna el őket (az akácbokrokkal, gazzal benőtt árok, amitől a szülei tiltották), s ettől a pillantásuk találkozásába is belopódzott a tilalmasság.

Szédülést érzett, belekarolt az anyjába, egészen hozzábújt (a hidegben is mintha ugyanazt az erős illatot érezte volna, mint azon a régi reggelen, amikor az anyja föléje hajolt; nem tudta semmihez sem hasonlítani az illatot, mert miközben erős és savanykás volt, akárha az aprójszágok közelében járt volna, ugyanakkor gyöngyözően édes is, beszippantanivalóan mámorító), olyannyira, hogy meg kellett kapaszkodnia, s mi másban, mint az anyja karjában, miközben a sírra már a földet lapátolták. Este felszökött a láza. A szülei úgy gondolták, megfázott a temetőben. Talán a koporsó, a nyitott sír látványa valamiféle ideglázat keltett benne. Álmaiban valóban visszatért a temetés – sokszor –, de csak egy sötét foltot látott, amely azonban mégsem volt olyan sötét, hogy ne szelhetne volna át egy még sötétebb árok, hasonló ahhoz, amely a korkováni temetőt a Hármashegy-től elválasztotta. Álmaiban nem önmagát, hanem egy ember-tömegből álló foltot látott az árokban. A sötétség egy pontjáról őt figyelték, ám a tekintet azonosíthatatlan volt. Talán éppen ezért vele maradt. Ha napközben nélkülözte, hiányérzet tört rá, mintha nem evett vagy nem imádkozott volna. Minden bizonnyal ezért érezhette azt – néhány évvel később a badacsonytomaji bazalttemplom második sorának jobb szélén ülve –, hogy az őt figyelő tekintet, amit önmagában őrzött, most kívülről közelíti meg.

Lassan balra fordította a fejét (olyan óvatosan, ahogy az udvarukban vagy a szőlőhegyet járva közelített meg egy faágon ülő széncinkét), mintha attól tartana, hogy ha hirtelen fordul oda, elijeszti a pillantást, és megszakad valamilyen kapcsolat. A fiú a harmadik sor túlsó szélén ült. Őt nézte. Előbb azt tudatosította magában, hogy egyedül ül (a mellette levő helyek üresek voltak), s csak aztán azt, hogy semmit sem változott, mióta az anyja temetésén látta. Később maga is meglepődött, hogy ebben a hasonlóságban mitől volt biztos, hiszen a temetőből csak azt a homályba vesző pillantást vitte magával, arcot sohasem rajzolt a képzelete a birtokolt tekintethez, most azonban mégis ugyanolyan ismerős volt az arc, mint az érzése, amit a régi tekintet kiváltott belőle (szőke, kék szemű, az álla keményen előreugró, habár az arca nem hosszas, a vonásai sem metszettek, inkább lágyak, a homloka magas, annak ellenére, hogy a haja nagyon dús, és néhány fürt a szemébe is lóg). Meglepődött azon, hogy odafordulva, ám azért az oltárnál álló papot is figyelve – mint aki attól tart, hogy számon kéri tőle, hová kalandozik a tekintete – milyen pontosan vette leltárba a fiú vonásait.

Amikor a többiekkel együtt kimentek a mise után és a fiú zavartan köszöntötte, megkérdezve, hogy emlékszik-e rá, nevetve mondta, hát persze, és a hangja nevetésre készítette a fiút is. Mindketten természetesnek tartották, hogy ismerik egymást, holott soha egyetlen szót sem váltottak. Álltak elég sokáig az öröm érzésével a másik öröme felett. Nem volt megosztanivalójuk, mert ami eltöltötte őket, az maga volt a közös birtokbavétel érzése, benne foglaltatott mindkettőjük számára a külvilág is (a tomaji templom szürke kövei, a – felirat szerint egy ősi francia templom tornyát utánzó – két törpe, méltóan a bazalthoz, amelyből épült, minden könnyedséget nélkülöző torony, a szomszédos paplak udvarán álló tulipánfa, amely éppen nem virágozott); október vége volt, a Balaton felől éles szél fúj, az akácfa levelei éppen csak sárgultak, de a jegenyék és tölgyek alatt már halmokban gyűlt az avar. Jólesett lépkedniük a puhaságban. Úgy haladtak, mintha sokszor jártak volna már arra együtt. Végigmentek a Fő utcán, a kőkeresztnél balra fordultak, az enyhén emelkedő úton elsétáltak a focipálya mellett, rátertek a faluból a Hármashegy oldalában vezető ösvényre.

Ezen az ösvényen ment végig máskor is, ha a tomaji barátnőit látogatta meg, mi-sére is szívesebben járt Tomajba, mint a nemesgulácsi templomba. Most már átvághatott a horhoson, s habár igazán mély sem volt, s teljesen rejtelmek nélküli (olyannyira, hogy a sűrű aljnövényzet, mint valami szemétkerakódó megtelt rozsdás lábasokkal, használhatatlan szerszámдарabokkal, rongyokkal, újságpapírokkal), mégis önállóságának elismeréseként élte át, hogy nem tiltották többé ettől az úttól a szülei.

A fiú megkérdezte, hogy máskor is járt-e már erre. Nevetve megpördült, persze, hogy járt. Addig ismeretlen fulladást érzett, amikor azt hallotta, „és kivel?”. Később gondolt csak rá, hogy valamit mégis válaszolnia kellett volna a kérdésre. Úgy érezte, hogy a fiú is nehezebben szedi a levegőt a saját kérdésétől. Mintha zuhantak volna mindketten. Ki akart menekülni ebből az érzésből, rugdosni kezdte a lucskos avart (az akácok és a kőrisfák lombja befedte az ösvényt, tartósítva még nyáron is a nedvességet, a levélrétegek így levélrétegekre hullottak, s úgy tapadtak egymásra, mintha hozzá tartoznának a bazalthegyhez, őrizve mindazokat az érintéseket, amelyeket nemcsak az arra járók léptei hagytak rajtuk, hanem a szél, az eső, a hó, az időnek a természet változásában kifejeződő folyamatossága, amely – mint egy hadoszlop – egységes színbe öltözött, és alakzatát nem változtatva sárgászöldön vonult, magába olvasztva az egymást ismerők és az egymás számára ismeretlenek lépteit, most már a tomaji templom felől a korkováni temető felé sétáló lány és fiú lépteit is). Elérték a Hármashegy utolsó lejtőjét, balra fordultak a szőlők között vezető ösvényen, átvágtak a horhoson, az Artner-birtok alatti, a fatörzseken kék sávval jelzett turistaút mentén a temetőhöz értek.

Sokszor látta magát (visszagondolva), amint áll a fiúval a sírkövek között, szembe fordulva a hegynek, a Gulács kúpjára meredő bazaltorgonával. De hogy miért számolták meg – akkor és később is, ha arra jártak – a sírokat? Mintha az idő múlását attól kezdve nem azon próbálták volna mérni, hogy mi történt külön-külön velük, amikor nem láthatták egymást (és mielőtt megismerkedtek), hanem azon, hogyan szaporodtak a sírok. A legtöbb nevet ismerték. Mindkettőjük felmenői közül többen oda temetkeztek (a fiú nagyapjának nemesgulácsi szőlőbirtokát az apja örökölte; „azt nem tudom, hogy milyen ellentét volt az oka, de nem akarta, hogy a nagyszülei mellé temessék a tapolcai temetőbe, Pesten a kerepesi meg túlságosan távol volt Tapolcától, ezért rendelkezett úgy, hogy ide kerüljön a hegyoldalba, a gyerekkori nyarai közelébe, anyám meg itt akart mellette pihenni”).

A fiú szőke haja lesimítva, a kék szem is illett a szabályosságához, ha nem érezte volna (barátnőivel sugdolódva leginkább erről beszélt), hogy különbség van a két pu-

pilla között. De miben? A fényükben, a színükben? Megállapíthatatlan volt. Az egyik szem mintha világosabb lett volna, és a mélységét is tisztán lehetett érzékelni; akár egy meg nem szakadó színpadi jelenetsor, folyamatosan benne voltak az érzések, amelyek eltöltötték. A másik szem sötétebb és zöldebb, mélység nélküli, mintha a szűkített szemrészen át folyamatos készültségben, egy messzelátó távolító lencséjéhez hasonlóan figyelt volna mindent.

Újra pördül, a homlokához emeli egyik kezét, a másikkal lesimitja a felkavarodó, a combját is néhány másodpercig látni engedő szoknyát. Az ujjak enyhén görbülnek, a kifelé fordított tenyér fészket képez, miközben a csukló bőre fölirat néhány gyöngyöt a homlokáról. Mondja – hallja a fiú hangját –, maga már férjnél van? Hát azon csak újra nevetni lehet, hogy a fiú a kis rubinköves gyűrűjét – a kő nélkül csak a tenyere fölől – látva ilyent kérdez. Én tavaly nősültem.

Nem zavarta, amit a fiú mondott. Még az is kacagtató volt, ahogy rögtön felmutatta a jeggyűrűs kezét. Miért is ne volna már nős, az sem volna meglepő, ha neki meg vőlegénye volna. A temető jobb oldalán emelt kőfeszületnél állnak (a sírok három sorban, a fiú apja és anyja sírja balra a második). Ugyanilyen élesen látja (visszagondolva), amint egy esztendővel később (a negyvenhetes esztendő őszén) állnak a szárszói villa verandáján (ugyanott, ahol hat évvel előbb, tizenkét évesen a fiú anyját és nővérét figyelte). A kertben ugyanolyan élénk rózsaszínűek az őszirózsák, a veranda kőkorlátját benőtte a borostyán, az ablakok zsalui leeresztve. A fiú Tapolcára utazott le hozzá. A kollégiumtól távol várta, süteményt ettek a cukrászdában, nem beszéltek meg előre semmit, csak a cukrászdai randevút, szó nélkül indult el a fiúval, személyvonattal jöttek át Szárszóra. A nagybátyja már nem volt állomásfőnök, a háború második évében vitték ki a frontra, sohasem jött vissza.

Egymásba karolva haladnak el az ismerős útvonalon az állomástól a Móring vendéglőig, jobbra fordulnak, végigmennek a Posta utcán. Jó, hogy pulóvert húzott a ballonkabát alá, hideg van, nem melegíti fel az sem, hogy a fiú átkarolja a vállát, borzong, miközben várja, hogy melyik ajtót nyitja ki a fiú, a középső szobáét, ahonnan az anyja, vagy a szélsőét, ahonnan a nővére jött ki azon a régi reggelen. A fiú bajlódik a lakattal is, a zárral is, ő nevet, de érzi, hogy a nevetés erőltetett, inkább csuklás, mint kacagás. A szélső szobába mennek be. Arra gondol, hogy ugyanebben az ágyban szeretkezett a fehér ruhás hölgy, magán érzi a pillantását, de ez már az ágyban villan be, meztelenül egy hideg dunyha alatt, amit már évek óta senki nem használhatott, talán utoljára éppen a hölgy használta (az anginja kemény, és a toll mintha kavicsalom lenne, szinte zörög a sarkokban).

Minden olyan (gondolja), mint valami tanórán, azzal a különbséggel, hogy sem előadás, sem visszakérdezés – ellentétben a barátjánője tanácsától, hogy ne várokoztasd túl soká, mert akkor elélvez, mielőtt neked jó lenne –, a fiú nem sietett, sokáig simogatja a mellét, a nyelvével érinti, a tenyerét a hasán érzi... már a lába között... még az ujjak... már nem is... ha nem, akkor... a teste legmélyebb pontjáról indulva... a saját egyre magasodó hangú lihegése... semmi sem hallható... érezhető... végre... mintha bele akarna a testébe rohanni... olyannyira felgyorsulva... nem... igen... annyira... mintha ott úszna fölötte... benne...

Percekkel később valamit mondott... ő is... úgy érzi, annyi mindent tudnak egymásról... mindenesetre ő a fiúról (ezt nem ő mondta)... hogy olyan dolgokról tud (a fiú szerint), amiről nem is igen lehet beszélni, s ezt már akkor is érezte, amikor először meglátta, amiközben odakint a szárszói villa verandáján az anyját, a nővérét meg azt a fiút nézte, aki (akkor) a nővérel töltötte az éjszakát („később a frontra került, a Don-

kanyarban halt meg³⁾); a tekintetében (akkor, évekkel előbb) olyan megértést érzett, ami a számára azt jelentette, hogy a kislány ott állva és figyelve az eseményeket, mindent felfogott és átlényegített magán, ami az ő családjával történt, szinte részes lett mindenben, ami aztán az ő életére kihatással volt, és nem sokkal később aztán az anyja temetésén megpillantva őt... hát... igen, lehet, hogy úgy néztelek... nem csoda, ha megérezted... Azt válaszolja, hogy de hiszen nem is láttalak itt a verandán, csak a temetésen. Pedig itt voltam, a nővérem vőlegénye három évfolyammal járt fölöttem a pécsi katonai iskolában, és azt mondta, hogy jöjtek le én is vele, ne utazzon ide egyedül, mert abból, amit a nővérem üzent neki, úgy érzi, hogy az anyám nagyon rosszul van... szóval jöjtek, de ne mutakozzam. Azon a délutánon vele együtt én is megérkeztem, senkivel nem találkoztam, fent aludtam a manzárszobában, reggel az erkélyről láttam mindent.

A konyhában a lavórnál mosakszik. Arra gondol, hogy a hideg törülköző évek óta ott lehet. Szép, amit a fiú tekintete a benne élő emlékeről elmondott, de ő akkor egyszerűen csak bámulta, hogy mi történik a verandán. A fiú kihoz a másik szobából két szalmafonatú karosszéket. Egymás mellett ülnek a verandán a takarókba burkolódzva, úgy érzi, hogy habár hajdan semmit sem értett az itt zajló eseményekből, régóta ide tartozik ő maga is. Hallgatja, amint a fiú a régi őszi délutánokról beszél, azt mondja, maga se tudja, miért, de az emléküek múlhatatlanul (ezt a szót használja) él benne, talán azért, mert kisfiúként ugyanebben a karosszékben ült az anyja mellett, megpillantva a víztükrön túl a Badacsonyt. Mindig kérdezett valamit az anyjától. Felelet rendszerint nem kapott, de az anyja (a dereka körül ugyanezzel a takaróval) rátette a kezét a kezére, s ettől, kizárólag ettől őt boldogság töltötte el, úgy érezte, hogy szavakkal kifejezhetetlen kincs birtokosa, amit sértetlenül őrizni fog egész életében, és semmi más, kizárólag ez lesz a bizonyíték rá, hogy megismerte ezt az érzést.

Sok évvel később tudta a fiú mindezt így elmondani. Akkor ott, a szalmafonatú karosszékben csak annyit mondott, hogy ugyanígy szeretett üldögelni az anyjával is a verandán... és... most is... mintha nem ő ülne mellette, hanem az anyja... pontosabban, mintha hárman lennének... Itt elakadt, mert az juthatott az eszébe, hogy a „hárman” olyan szokványos, félreérthető, akár még a feleségére is gondolhat a lány. Holott ő a „hárman” említésére semmiféle féltékenységet nem érzett, rá kell inkább féltékenynek lenni, hiszen ő tartozik hozzá ahhoz a megőrzött érzéshez, ami a fiút azon a régi délutánon átjárta.

Részessé tétel történt, ám ezt csak évekkel később érezte át (nem is a szárszói vilában, akkor az már egy állami vállalat üdülője volt), s ennek az érzésnek a birtokában az is természetes volt a számára, hogy a fiú élményeit a saját élményeiként élje át. Megtudta, hogy negyvennégy őszén azért szökött meg pécsi tisztiiskolásként a századától, mert ha kiment volna a frontvonalba, és aztán egységével együtt elindult volna nyugatra, nemcsak olyan veszélyeknek tette volna ki magát, amit semmi kedve nem volt vállalni, de elveszíthette volna a kötődését mindahhoz, ami a számára az anyjával való kapcsolatában testesült meg, aki akkor ugyan már két éve nem élt, de ez mit sem változtatott azokon a közös gondolatokon, amelyeket a harci eseményekről kialakítottak. A háborúról ennél többet nem beszéltek. Mindkettőjük számára ugyanazt jelentette, vak és értelmetlen erők elszabadulását, hiábavalóságot, bűnt és halált, habár közvetlenül csak annyira voltak érintve, hogy a fiúnak a jövődöbéli sógora, neki a nagybátyja pusztult el.

Sokszor álmodja meg a találkozásait, sokszor álmodja azt, hogy álmodik, ilyenkor felébredve a megtörtént események is álombelieknek tűnnek és a megálmodottak

is megtörténtnek. Állnak a verandán (éppen nem ősz van, habár már sok őszi délutánt töltöttek el együtt), a fiú arcán a mosoly mintha küzdelem eredménye volna (mintha annak árán tudott volna megszületni, hogy – rápillantva – felülkerekedjen egy benne folyamatosan jelenlévő érzésen, ami életének az ő számára ismeretlen zónájához tartozott, s ezért erről sohasem faggatta), segíteni próbált neki inkább a mosoly megszületésében, hozzáhajolva és úgy pillantva rá, mint aki mondjuk hall néhány szót, de nem elég tisztán, és azt akarja sugallni, hogy hangozzanak el újra, határozottabban és meg-hallhatóan azok a szavak.

Ugyanezt az álmában annyiszor megjelenő mosolyt, amelyben ott érezte a saját jelenlétét is, pillantja meg évekkel később, amint kilép a nemesgulácsi Fő utcára, munkahelye, az iskola kapuján. Mögötte a templom. Balra a Gulácsnak a falura csúszó lejtője, szemben a Badacsony nyugatra néző szőlődombjai, látható a távolban a szigligeti várrom. A férfi lassan lépked (sohasem búcsúzott el, ötvenegy október tizenkettedikén, szerda délután nem várta a szárszói állomáson, senkinél üzenetet nem hagyott; másnap reggelig várta a nyaraló verandáján, volt kulcsa a házhoz, de egyedül nem akart bemenni, úgy érezte, hogy a fiú nélkül illetéktelen; azóta három éven át levelet nem kapott, elvégezte a főiskolát, elfoglalt egy megüresedett állást faluja iskolájában, férjhez ment egy tanártársához, eltemette az apját, nem is várt már üzenetet a fiútól, amivel nem volt ellentétben, hogy álmaiban olykor meghitten beszélgettek, nemcsak a szárszói nyaraló verandáján, hanem olyan színhelyeken is, ahol együtt sohasem jártak; úgy érezte, hogy amit így őriz magában, azt nem veszítheti többé el, múltjának élményei bensőséges folyamatossággal kísérték); nem torpant meg, nem kapta kezét a szája elé, nem kiáltott fel, amikor az iskola előtt meglátta a férfit, s még később visszagondolva sem volt bizonyos abban, hogy valóban ott volt-e a jól ismert – a küzdelemben formálódó mosoly – az arcán, vagy csak ő látta ott emlékei és álmai folytatásaként.

A keki színű vászonnadrág mintha nem az övé lett volna, kissé lötyögött rajta, a kopott aktatáska a vállán átvetett bőrszíjra erősítve, a rövid ujjú fehér ing – a gallerról jól láthatóan – frissen vasalva, de az utazástól meggyűrődve. A járda szélén állva (mint ha egy híd nélküli patakon kellett volna átkelni, amelyről tudják ugyan, hogy gázolható, de abban nem lehetnek biztosak, hogy azon a szakaszon is, amely elválasztja őket), miközben mindketten lépnének, mégis várják, hogy a másik elindul-e. Sokáig tart a várakozás. Úgy érzik, hogy az átjutás (és az odaérés) esélye csökken, el kellene indulni végre, mert így merevedik meg a jelenet (egyikük az utca innenső, a másikuk a túlsó oldalán). Tudja, hogy neki kell kinyilvánítania: óhajtja a találkozást, hiszen a férfi már kinyilvánította azzal, hogy eljött. Két asszony halad el mellettük. Odafordulnak hozzá, mert habár idősebbek nála, de a tanítónőnek a megszokások szerint előre jár az üdvözlés. Lelép a járdáról (a tér idővé formálódik, megtelik annak a három évnek az eseményeivel, amely eltelt azóta, hogy utoljára látták egymást a szárszói állomáson); az idő-képbe belezúfolódik férje ölelésének élvezete – amivel sohasem volt ellentétben, hogy közben azt a másik arcot is látta –, beleékelődik az apja koporsójára gördülő göröngyök hangja, a két szomszédasszony köszönésének fogadása.

Vigyázz (gondolta), nem szabad átvenni a hangszínt, amivel rádköszöntek (abban ugyanis benne volt a tanítónőnek járó szokásos megtisztelő dallammal együtt annak a kifejezése is, hogy látják, amit látnak, hiszen), a férfi úgy állt az akácfa mellett és ő úgy indult el feléje, hogy bárki egy megbeszélte találkozás tanújának gondolhatta magát. Elsétálnak a falu széléig. Nem törődik vele, hogy többen is láthatják őket. Ha kérdéseket kap (gondolja), azt feleli majd, hogy az egyik volt évfolyamtársa járt erre, akinek

a családjá valamikor a vidéken volt szőlőbirtokos. Mikor a férfi azt mondja, hogy beszélniük kell, de nem itt az utcán, megkérdezi tőle, hogy mit gondol, hol tudnának beszélni egymással.

Másnap délután kerékpárra ül. Az időpont nem szokatlan, máskor családlátogatásra indul ilyenkor. Megkéri az anyját, hogy ha később érkezne, adjon a férjének vacsorát. A Badacsonytördemicre vezető útkereszteződésnél jobbra fordul. Eléri a falu első házait. Csak az italbolt előtt állnak néhányan. Szemben a tetőn a gólyafészek már üres. Ráhajt a római útra. Megpillantja a Balatont. Látja az Antal-hegyet, az Aranykagyló északra néző dombját. A férfi a lábdihegyi vasútállomás fölött kanyargó útnál egy öreg nyaraló előtt sétál. Nyitja az ajtót, átveszi a kerékpárt, a házfalhoz támasztja. Három óra múlt nyolc perccel. Ezt megjegyzi, mintha az egyedüli támpont volna, amit rögzíthet; az imént még úgy érezte, minden visszahozhatatlan, a kétféle pályán futó sorsuk megváltoztatta őket külön-külön is, és megváltoztatta azt is, amit ketten együtt jelentettek; de csak addig érzi ezt, amíg hátradólva a kerti karosszékben hallgatja, amint a fiú – sűrűn használva olyan szavakat, mint a „tudod”, „és aztán”, „írni erről nem lehetett” – elmondja, hogy milyen munkát végzett a faluban, ahová a feleségével és a nővérével kitelepítették (először cséplőgépnél, aztán a lakatosműhelyben; nevet: végül is a műegyetemi diplomával nem is volt nehéz). Minden megszakadt, minden folytathatatlan lett, olyan mélyre... se telefon... semmi... ezt írta volna meg?... akárki kezébe kerülhetett volna a levél... az ottani ellenőrzések... és nem tudhatta, itt ki olvassa először...

A ház takarítatlan. Mintha a küszöb elől érkezése előtt néhány perccel söpörték volna el a levélhalmot. (Az ócska cirokseprű a falhoz támasztva, az ablaksarkokban érintetlen pókhálók, a veranda penész színűre fakult faoszlopaiban rozsdás szögek, a belső ajtók vitrázsai szakadozottak; gombásodó hajópadló, szüette gerendázat, csorba csempéjű kályha, repedezett vakolatú falak, az egykorihoz hasonlóan hideg dunyha.) Most ismerkedni kellene újra? Így érzi, de az idegenségérzetet máris elnyomják a régi mozdulatokat folytató mozdulataik kísérőhangjai, még a másik iránti figyelmükön is túlsap a vágyuk, nem hagynak időt rá, hogy megéreztessek, miképpen kívánják birtokba venni egymást, egyikük sem enged, behatolás, befogadás a testük váltakozó helyzet-cseréjében történik meg (elfulladás szótöredékekből értesül róla, hogy a férfi a mellbimbóján, hasán, csiklóján a régi ízeket érzi); amikor már újra egymás mellett fekszenek, a mellére vonja a férfi kezét, mintha a másik bőr érintésén át érezné a saját testét is, belehasít közben a gondolat: úristen, mi lesz otthon az ágyban? Újra havonta találkoznak. A ház a férfi apai nagybátyjáé volt, a halála óta üres, félig romos, elkerülte az államosítást. Közösen takarítják ki az egyik szobát. A kertben gondozatlan almafák, loncsos bokrok, ki tudja, mikor ültetett mályvák ószi töredezett szárai, egy öreg diófa. A találkozásaik közötti eseményeket néhány mondatba képesek sűríteni, mintha csak annyi volna belőlük a lényeges, amennyit elmondanak egymásnak (az idő ily módon könnyedén váltogatja természetét, búvópatakként fut, együttlétük alkalmával felszínre jut az, amit magával sodor, valójában az életük ez, ám jelentőséget csak annyi kap belőle, amit megosztanak egymással).

Óvatosan, a másik iránti figyelemmel engedik felbukkanni az élmény megosztásában családjaikat, a férfi a feleségét és a fiát, ő a férjét, anyját, így nincs külön történés és külön időmúlás (akár azt is mondhatnák: „én magam vagyok az idő”), s ennek tudatát még természetesebbé teszi, hogy közös múltjuk színtere is megjelenik előttük, próbálják – a túlpartot figyelve – megkeresni a szárszói nyaralótelepet.

A hajdani nézőpontokba sem nehéz belehelyezkedni. Szárszó felől a vízen ívelő aranyhíd túlsó hídfője a római út és a lábdiegyi vasútállomás közelében lehetett, valahol itt alattuk. A látvány szüntelenül módosul a fények és a vonalak egyidejű távolodása és egymásra rétegződése közepette, a jól látható mozgások elmosódnak, a sejtethők megelevenednek (a hajdani gőzösök kéményeiből felszálló füst, egykori cilindres urak és lefátyolozott hölgyek, távolabb a puttonyok, nyitott pincebejárók, kőtömbök feliratain a római számok, vonuló centuriók dobogása, Septimus Severus kíséretének léptei, az útépítők napégette hátizmai, Kisfaludy Sándor, amint egy bazaltsziklán ülve a tavat nézi, Eötvös Károly, amint elefántcsont végű botjával a kezében sétál a kikötőben, egy darutollas tiszt, amint végiglépked a parton, egy árpásávós tizedes, amint végiglépked a parton, egy pufajkás orosz katona, amint végiglépked a parton); minden alkalommal kerékpárral érkezik, az otthonában azt mondja, hogy családlátogatásra indul, a férfi sohasem neheztel, amiért este hét órakor elbúcsúzik, ő sohasem kérdezi a férfit, hogy miért csak havonta érkeznek. Minden alkalommal este hét után is betér legalább két családhoz és beszámol a férjének a látogatásokról. Már neki sem tűnik fel, hogy az ilyen délutánokon nem a megszokott egy-két órát, hanem csak húsz-huszonöt percet tölt egy családnál. Egyszer történik csak meg, hogy könnyezik (a férfi ujjheggyel felitatja), ő azt mondja, „édesem, nem megy tovább” (kicsúszik a száján, hogy előző éjszaka fáradtságára hivatkozva hátat fordított a férjének az ágyban, nem kérdezi a férfitől, hogy vele történt-e már hasonló a feleségével), mert azzal, hogy kibuggyan belőle a panasz, meg is szabadult a gyöttrődéstől.

„Meváltozott az arcod”; talán a könnyektől (gondolja), torz és gyerekes lehet. Olyan védtelenség éri magát a saját elképzelt csúfságától, hogy szeretne – mint kis-lány korában – felugrani, elszaladni, várni, hogy visszahívják, megvizsgálják, de nincs mozdulat, visszahívás (a férfi szavait hallgatva megjelenik előtte egy másik arc, nem ismeri, holott az ő arca, esztendőik múlása közben, észrevétlenül formálódott át); lehet, hogy most már csak a férfi segítségével tud önmagával összetalálkozni? Az arcvonásai változását nem a tükör előtt észlelheti; élesebbek a vonásai, „mint mikor egy női arc a szobrász vésője nyomán végérvényes formát nyer (így mondja a férfi), nem megszépül tehát, hanem a szépsége esélyből megalkotottsággá szilárdul”. Ne bolondozz, nevet, és szégyenli az „is”-t, ami elhagyja a száját (ugyanis rögtön azt feleli: „...a te arcod is valahogy...”). Egyszer eljövök ide egyedül (gondolja), lefekszem a kertben egy pokrócra az almafa alá. Nem tudja, mennyi idő telik el attól a délutántól, hogy a terv megszületik benne, addig a délutánig, amíg az ablakdeszka mögé elhelyezett kulccsal kinyitja az ajtót, kihozza a pokrócot, eltakarítja a férges, hangyákkal teli lehullott almákat.

Nézi a szürke víztükör ragyogását, látja a hínárt, a moszatokat, a part menti sziklákat. Minden, amit lát és amit érez, összetartozik. Ez boldogsággal tölti el. Bármilyen történt vele eddig és bármilyen történik, ezt az érzést megtalálta, és most már vele marad. Annyi minden volt birtokba vehető az összetartozásukban, hogy kárpótolhatta magát – remélte, hogy a férfi is – az egymástól távol töltött éveikért.

Hirtelen támadt suhogással találkozott az emlékeik. Például, hogy a férje egyik unokatestvére Kisújszálláson lakott és beszélt nekik a kitelepítettekéről. A férfi azt mondta: valóban, abban az utcában többször járt, a szövetkezeti iroda volt ott, ahová elszámolásokat meg a napi munkáról szóló jelentéseket kellett vinni. Ugyanígy merült fel benne, amint az anyja a háború utolsó évében végigkerékpározik a római úton, hogy élelmet vigyen a Badacsonytomaj fölötti nyaralóba egy jó ismerősüknek, a környéken köztisztvisletben álló szőlőbirtokosnak – miként a mozaikokból összerakták, a férfi távoli rokonának –, aki egy zsidó lányt vett feleségül, és ott húzták meg magukat a nyilas

hatalomátvétel után. A férfi azt mondja, szerencsésnek érzi magát, hogy egyáltalán életben maradt a háborúban, az ő számára pedig a beszélgetéseik nyomán tárul föl, hogy mi történt körülötte a harcok idején.

Újra ősz van. A megbeszélte időben senki sem érkezik. Másnap és harmadnap újra elmege a házhoz. Nem nyúl az ablakdeszka alá a kulcsért, egyedül nem megy be. Alkonyatig vár. Este a rádióhírekéből megérti, hogy neveltséges volt a várakozása (neveltséges, ezt eltökélt szigorúsággal ki is mondja önmagának, mintha ebbe a szóba akarná préselni az aggodalommal változó csalódását). Érkeznek a hírek a fővárosi harcokról, a közlekedés szüneteltetéséről. Egyszer csak történik valami, átformálódnak a lehetőségek, az akaratok útjába más akaratok lépnek, a szavak helyére felhívások nyomulnak, s mintha a tó fényeinél (amelyre pillantva mindig olyan érzés töltötte el, hogy elvesznek a partok, és a víz horizontig érő tükrében megsokszorozódik az ősz lobogása) létezne még áradóbb fény (a lelkeket és a történelmet egyszerre átjáró lobogás, magával ragadva mindenkit, elhomályosítva, miközben természetessé is téve azt, hogy persze hiába várja a szerelmét).

Budapesten harcok folynak. A tapolcai vonalon napok óta nem járnak a vonatok (nagy törvények érvényesülnek, mint amikor a földkéreg mozgása érzékelhető csak, holott a lineamentumok törnek; ebből annyi észlelhető a számára, hogy mint valami érzéstelenítő-zsibbasztó injekció hatására), megszabadul a várakozástól és az aggodalomtól, „hogyan is jöhetne most...”. Ott van a forradalmi bizottságba beválasztott férjével együtt a falusi gyűléseken, az éjszakába nyúló tervkészítéseken. Együtt lesik a rádió híreit, az utcai csoportokban együtt ismétlik, amit hallottak (kimennek az orosz csapatok, tárgyalnak, visszajönnek, mégis kimennek, mégse, mi volt? miért volt? mi van? mi lehet? mi lesz?). Minden váratlan, és mégis úgy érzi, hogy mindannak, ami bekövetkezett, be kellett következnie. November közepén rájuk kopognak éjszaka: „Reggel jönnek a Laciért is, a forradalmi bizottság többi tagjait már letartóztatták.” „Miért? semmit nem csináltunk.” Ezt az anyja mondja.

Soha nem érezte, hogy ennyire közel vannak egymáshoz, a férje ugyanis csendesen azt mondta: „Hát, ennek is így kellett történnie.” Összepakolta a hátizsákját. Ő nem kérdezte meg tőle, hogy miért csak a maga számára pakol össze. Annyira bizonyos benne, hogy nem megy vele? „Csak egy pár nap...” Így akarja természetessé tenni azt, hogy egyedül indul el, hiszen miért kellene neki is vele mennie, ha hamarosan visszajön.

Hatan szöktek át a faluból az osztrák határon (később még négyen menekültek el Jugoszlávia felé). A legtöbben a házak mélyére húzódtak. A függönyöket sokáig igazgatták, hogy kevesebb fény szűrődjön ki az utcákra. A mozdulatok lelassultak, habár mintha mindenkinek egyszerre több tennivalója támadt volna és sietősebb lett volna az útja, olyannyira, hogy azokkal is kevesebb szót váltottak, akikkel máskor szívesen álldogáltak, a férfiak az italt, az asszonyok a vegyesbolt előtt. Sokan más vidékeken lakó rokonaikat keresték fel, miközben más vidékekről a faluba érkeztek távoli ismerősök. Amolyan népvándorlás, gondolta. Felillant benne, ahogy áll a keszthelyi múzeumban és diákjainak a Badacsonytördemicen talált kettős kelta kőfejről, Kékkúton meg a késő római kori ókeresztény templom romjairól beszél. Most érzékelhetőbb volt az, amit ott minden évben minden osztálynak elmondott a légiók érkezéséről, az őslakók meneküléséről, a meggyérült lakosság helyére betelepülőkről, a háborúk és a járványok pusztításairól, az erődítmények felépítéséről és lerombolásáról, az egymásra épülő temetkezési helyekről, a dúlásokról, a szabadításokról. (A római úton is végigvezette a kisiskolásokat Badacsonytomajig; elmagyarázta, hogy valamikor bizonyára

a keréknyomok is láthatóak voltak a kockaköveken, sőt mivel a szekerek és járművek kerekei közötti távolság meghatározott volt, amolyan sínpálya alakult ki, hogy a járművek biztonságosabban, sűrűlódás nélkül mozoghassanak a nyomokban.)

Jólesik – mint egy gyerekkori, azóta soha meg nem ismételt gyónás –, hogy most nemcsak átélhető az, ami tanítandó anyag volt a számára, de felbukkannak a tizenkét év előtti háború képei is. Látja magát, amint kíséri anyját, kosárban visznek élelmet (annak az „úrnak”, akinek a felesége zsidó és bujkálniuk kell); látja a különböző öltözékű katonákat (a csendőr kakastollakat, a tiszt antantszíjakat, a zöld mesterlövészbojtokat, a nyilas karszalagokat, a vörös csillagos prémsapkákat, a történelem szívós folyamatosságában együtt a római sisakokat, kelta dárdákat, hun nyilakat, török kardokat, a keresztesek pallosait, a vasasok vértjeit); úgy érzi, hogy a falu legtöbb lakójában (akárcsak benne) berendeződött egy rejtett színtér. De ezen nemcsak a határon átszökött rokonok és ismerősök jelennek meg, ide szorultak az itthon maradtak ki nem mondott szavai is. A magánya összekapcsolódik egy általánosabb, sokak által átélt magánnyal, amiben együtt húzódnak meg a magántitkok és a köztitkok. Ezt a megkülönböztetést ő találta ki azon az estén, amikor egy asszony, akit még sohasem látott, a szomszédos Kisapátiból átkerékpározva egy levelet adott át, amit – állítólag – ő is egy még távolabbi ismerőstől kapott, együtt a neki szóló levéllel. Behúzza a függönyöket, forgatta a borítékot. Nem volt rajta címzés, így az írásból sem ismerhetett rá, hogy a két férfi közül melyik küldi.

Sokáig nem volt képes felszakítani a borítékot. Próbálta elképzelni, hogy mi lehet benne. Mindkét változatban elképzelve. Átérezte azt az érzést is, amelyet a váltott (volna) ki belőle, hogy miért nem a másik írt. A férjétől érkezett a levél. Egyelőre nem jön vissza. Ausztriában kapott munkát, tovább szeretne menni Kanadába. „Talán neked is jobb így, tudom, soha nem mondanád, hogy ne jöjjenek haza, de talán segíték így nemcsak magamon, hanem rajtad is, hogy végre elnyerd a függetlenségedet.” Tehát mindent tudott. Tudott? Sejtett? Résnyre nyílt az ajtó. Az anyja állt a sötét előszobában. Nem akarja megzavarni? Talán ő is tudott mindent? Nem szól, át sem lépi a küszöböt, csak éreztetni próbálja a jelenlétét. Mintha sokak jelenlétét érezné. A férje levélből áradó szeretet mintha a másik férfi érzéseit is a közelébe hozta volna. Az anyja bejön, kendőt tesz a vállára (a saját horgolt sötétzöld gyapjúkendőjét), két hüvelykujjának érintését a hátán, tenyere simítását a vállán érzi. Arra gondol, mennyi minden fér az érintésbe, jó, hogy van (kell, kellene lenni minden lakásban valami ilyennek, mint amilyen) a kendő.

Délelőtt az iskolában tanít, délután az anyjával jár a szőlőjükbe (a nagyapja telepítette a Badacsonyi Gulácsra néző északi oldalán); régen nem kíserte ide az anyját, de most már nincs férfi a háznál, és elérkezik a tavaszi nyitás ideje. Elég gyorsan megtanulja (újra) a kapálás takarékos mozdulatait. Ugyanazon az úton mennek, amelyiken kislány korában. Elhaladnak az öreg temető előtt, virágot cserélnek a nagyszülők és az apja sírján. Együtt közelítik meg a horhost, amitől hajdan tiltották. Éjszaka azt álmodja, hogy áll az udvaron. Fölhúzza a vízzel teli vödört. Tavasz van, nyár van, ősz van, tél. Azt álmodja, hogy valaki áll mögötte. Nem fordul meg. Bemegegy a házba. A mögötte álló utánajön, behúzza az ajtót. Leül mellé a kerek asztalhoz. Nem mer felpillantani, hogy azonosítsa, ki érkezett meg. Mikor a hangját meghallja (bár érzi, hogy ez képtelenség, de) nem találja ismerősnek. Felkel az asztaltól, elindul a Fő utcán. Emberek állnak a kapukban. Látja az arcukon, hogy idegennek tekintik. A templomnál balra fordul, kiér a vasútállomáshoz. Leül egy padra. Szemben a Szentgyörgy-hegy, jól látható a Lengyel-kápolna. Azt álmodja, hogy nagyon sokáig vár a padon, de nem ér-

kezik vonat. Visszamegy ugyanazon az úton. Felhúz egy vödör vizet a kútból. Valaki áll mögötte. Valaki azt mondja, hogy már jó ideje vár rá. Jól hallja a számonkérő szavakat: hol jártál? Nem tudja megállapítani, hogy az anyja hangját hallja-e, a férje hangját, a saját hangját, vagy... Olyan érzése támad, hogy a kérdést nem is a háta mögött tették fel, hanem a házban, ahonnan ő az állomásra indult. Beszalad, a szoba üres.

Később nem tudja, hogy mikor álmodta ezt, azon az őszen, amikor még várta a férfit, vagy már akkor, amikor újra a lábdihegyi nyaralóban alszanak egymás mellett. Fölriad, keresi a sötétben csak sejtethető szobasarkokat; szeretné azt érezni, hogy minden folytatódik, ugyanolyan, mint amikor legutóbb itt jártak, de mindent másnak lát. Elhúzódik az alvó férfi mellől. Próbál újra elaludni, szeretné, ha folytatódna az álma, otthonosabbnak érzi magát benne, mint az ébrenlétben. Látja a férfit, amint áll szemben az iskolával, megpillantja őt, de nem indul el feléje, nem int (később azt mondta, eldöntötte, hogy vár, amíg ő megy oda hozzá, s ha nem, akkor szó nélkül elmegy; de erre nem került sor, mert a kitóduló gyerekek között odalépett hozzá). Most, az ágyban érezve a lélegzetvételét, a gyengéd elhúzódása közben is a testét, látja, amint elindulnak.

Az ágyban a férfi tenyere a mellén. Ráteszi a tenyerét a férfi kézfejére (olyan összehangolódások érvényesülnek, amelyekben nemcsak egymással, de önmagukkal is szembesülnek, mintha olyan tükörbe pillantanának, amely a vonások földrajza mögött a test geológiáját is föltárja). Később a férfi kifejezéseket talál erre – miközben öröm tölti el őket, amiért nem az egymás fülébe suttogott szavak fejezik ki azt, ami történik, hanem az esemény találja ki az új megnevezéseket –, úgy érzi, mondja kint a kertben, valamelyik tavaszon vagy őszen, hogy a szeretkezésük, de még a szeretkezés elképzelése is olyan életinspiráció a számára, amely mint a kiterjesztett szárny, megtartja. Némi szégyennel és öniróniával motyog még valamit arról, hogy elnézést, amiért ilyen banális, szinte giccses, amit mond. Ő is elmosolyodik, mert valóban az, ám mégis segít kifejezni azt, amit hasonlóképpen érez. A férjével való együttléte szolidaritás volt, nem ilyen inspiráció, mondja, és nem várja, hogy a férfi a feleségét említve ugyanezt megismételje. Nem nehéz az együtt töltött órákhoz illeszteni hónapok, esztendőök eseményeit. A férfi tudomásul szerez arról, hogy a férje kivándorolt Kanadába, és meleg hangú levelekben számol be arról, hogy egy kereskedelmi ügynökség alkalmazottja, ő tudomást szerez arról, hogy a műegyetemista nemzetőrök röpcédulázó csoportjának tagjaként vették a férfit őrizetbe ötvenhét januárban, három hónapi internálás után kiengedték, de Budapestet még egy fél esztendeig nem hagyhatta el („ahogy tudtam, jöttem”).

Enyhén lejtős út vezet a lábdihegyi állomásig. Átmennek az országúton, elhagynak néhány faházat, a nádassal borított vízpartra érnek. Megint azt képzelik, hogy ellátnak a túlsó parton Szárszói. A messzeségben minden kékes ködben, a nap a hátuk mögül világítja meg a hullámokat. Felsejlenek a bazalt élei, de nem mint látható kiszögellések, hanem a víztükörben elmosódó tenyészet részeként, együtt a lombok, a parti sziklák tükörképével, a moszatokkal, körözve és alászállva röpködnek a sirályok. Akkor gondol csak rá, hogy újabb felfedeznivalókat pillantson meg a férfi arcán, amikor azt hallja, hogy esztendőök alatt az ő arca olyan lett, mintha a bazaltot formálták volna hozzá a vonásaihoz, de tudod, nevet a férfi attól az örömtől, hogy megtalálta a hiteles szavakat, olyan törekenyek azért a vonásaid, mintha úgy pattintotta volna a hegy istene, ahogy az ősemler a szerszámait, vagyis hogy nem változott volna semmit a hajdani kislányarca, csak olyan lett, mintha a hegy valamelyik kiugró sziklájában mintázták volna meg, „ott látlak már messziről és irigykedek azokra, akik itt élnek és állandóan láthatnak”. Nem mondja, hogy na ebből elég, csak úgy nevet fel, mintha ezt mondaná; szemügyre veszi a férfit, úgy érzi, mindig ilyen volt, amilyennek most látja

(a haja negyvenévesen teljesen ezüst színű, mintha sohasem lett volna szőke, a szeme ugyanolyan kék, mint mikor tizennyolc éves korában az anyja temetésén először megpillantotta a nővére mellett). Változatlan és folyamatos benne az együttlétük, magába foglalja az együtt nem létüket is, mindenre kiterjed; akkor is érzi, amikor évek múltán áll az anyja temetésére érkező unokatestvérei között a korkováni temetőben, lépked a temetés után a faluba vezető úton. A kék turistajelzés mentén haladnak, a ke-rekes kútnál jobbra fordulnak, egy pillantást vet a szőlőjükre, most már egyedül járhat kapálni (gondolja), mint a szomszédos szőlőkbe járó öregedő özvegyasszonyok, habár az iskolából a nagyobb gyerekek talán segítenek majd.

A következő tavaszon egy hajnalon arra ébred, hogy megfeledkezett valamiről. Nem tudja, miről. Délután felvillan benne, hogy álmában a lábdihegyi házban járt, végigment a hideg, elfüggönyözött szobákon, szellőztetett, a teraszról lesöpörte a lucskos levélhalmazt, a párkányokról letörülgette a port, a konyhakredencben összerakta az edényeket. Délután két nyolcadikos lánnyal kerékpárra ül, átmennek a házhoz. Az ajtók szélesre tárva, a huzat mozgatja a piros mintás szádafüggönyöket. Kilép a verandára egy asszony.

Szeretett volna megfordulni és (nem futni, azt aztán nem, de mégis a léptei nyugalmát azért – így érezte: a méltóságát – megőrizve) elmenni. Kétsége nem volt afelől, hogy ki lép ki a verandára. Nem az arcot találta ismerősnek. Mintha egy régi fényképet látott volna. Mégsem kellett volna csak így idejönni (a két lány a kerékpárokat tartotta lent a kerítésnél), mintha a saját házad volna, a saját kerted (belesajdult, hogy: valóban úgy érezte, mintha legalábbis az a néhány négyzetméter a belső szobában meg az alma-fák alatt a sajátja lett volna). Nem tudott mozdulni, miközben szerette volna elkerülni azt, aminek elébenézett. Csakhogy más következett be, mint amire számított, ugyanis az asszony, aki lefelé lépkedett a lépcsőn, megállt, s végighordozva rajta a pillantását, halkán azt mondta: hát kedvesem, maga sem az a kislány már, aki olyan ijedten bámult rám Szárszón.

Az, hogy a tizenkét éves kislányra emlékezett (vagyis, hogy azokat a pillanatokat – a fehér öltönyös férfival és az ajtóban megjelenő anyjával – ugyanúgy megőrizte), ha meg is lepte, nem volt megfajthetetlen, de hogy a hajdani kislányt rögtön azonosítsa azzal az öregedő asszonnal, aki ott áll előtte, erre, gondolta, csak úgy lehetett képes, hogy tudott az ittlétéről. Így hát együtt lépték át a határt, amely az egyik ember életét a másik elől elfedi, s ez mindkettőjük számára azt jelentette, hogy jobb szavak nélkül érkezni oda, ahová máris eljutottak. Léptek néhányat, de mindketten megtorpantak (lám, milyen szorosan összekapcsolódhat két ember – futott végig benne –, anélkül, hogy akár beszélne egymással); ezzel az asszonnal összekapcsolja őt valami közösnek az ismerete, ami lehet akár egy emlék, egy érzés, s többé nincs szó arról, hogy örömteli-e vagy iszonyatos, mert a különbözőség elveszíti a jelentőségét a közös ismeret és élmény birtokában.

Nem lepte hát meg, hogy amikor elhelyezkedtek a verandán a karosszékekben, az asszony (a párja nővére) azt mondta, bizonyos volt benne, hogy ő mindent hallott azon a reggelen Szárszón abból, amit a szobákban elhangzott, azt is talán megérezte, hogy ő mit érez, amikor meglátja az anyját, és ezért mondta neki azt, hogy csókolom, ne tessék azért olyan szomorúnak lenni.

Azt felelte, jól emlékszik rá is, az anyjára is, arra a fehér öltönyös férfira is, de arra nem, hogy ő ezt mondta volna, sőt mintha éppen az asszony mondott volna neki valami hasonlót. Nahát, erre a mondatra egészen másképp emlékszünk, hajolt oda hozzá az asszony. Az átható pillantásából (fürkészte az arcát, nem úgy, mint egy elő-

ször látott tájat, hanem mintha egy ismert képet próbált volna kiegészíteni újabb részletekkel) úgy gondolta, hogy – az öccsétől persze – sok mindent tud róla, ezért jogosultságot érzett arra, hogy ő is érdeklődjön, s habár tudta, hogy a fehér öltönyös férfi, akivel a verandán látta csókolódní, már nem él, de azért megkérdezte, mi történt vele tulajdonképpen. Ó – s az asszony arcáról nem tűnt el a mosoly, amitől most már mintha nem is az arca lett volna, hanem egy nagyon jól elkészített, szelíd mosolyt mintázó maszk –, ő még a háborúban meghalt Voronyezsnél. Rondán és mindenkitől elhagyatva elvérzett. Most mondja, oda kellett neki menni a haza határait megvédeni. Akkor láttam utoljára, amikor maga. S mint akik ezzel minden fontosat tisztáztak (és lényegtelen lett volna mindaz, amit nem tudtak egymásról, ahhoz viszonyítva, amit a néhány perces együttlétben megérezni véltek), nem is tartották fontosnak a további érdeklődést.

Felhívta a két lányt a kapuból, hátrament a pincebejáróhoz, szerszámokat hozott ki, hozzáláttak a novemberi avar összegereblyezéséhez. Az asszony köszönte, azt mondta, maga is azért jött le, hogy egy kis rendet teremtsen, az öccse kérte meg rá. Az idejét nem tudja, mikor járt itt, mióta a szárszói nyaralót, az anyja örökségét államosították, nem utazik sehová, azt hitte, ez a régi ház sokkal rosszabb állapotban van, habár úgy látja, a falak repedtek, a tető beázik és a padló is korhad, de a nyárra talán érdemes egy kicsit helyrefofogni.

Mikor már nagy halmokba gereblyézték a lucskos leveleket, az asszony megkérdezte, hogy nem várhattak volna-e ezzel a munkával tavaszig. Azt felelte, hogy amit lehet, azt jobb most elégetni, hullik még éppen elég, marad tavaszra is jócskán munka. Együtt kerestek gyufát, találtak régi nedves újságpapírt is. Alágyújtott. Figyelte a másik mozdulatait. Semmi nem emlékeztetett a hajdani fiatal hölgyre. (Úristen, minden eltűnik. Arra a mondatra is melyikünk emlékszik jól? Lehet, hogy semmi sem úgy történt, ahogy él bennem?) A köd egybemosta a víztükröt és a túlsó partot, mindenre rátelepedett. Ez az utolsó alkalom (gondolta), hogy tisztázzam... de mit? és kivel? Puha és szabad a megtisztított talaj, a fűcsomók is zölden megőrződve az avar alatt. Olyan volt a takarékos mozdulatokkal végzett munka, mint a védekezés, talán ezért fogott gereblyét a másik asszony is, nem dolgozik ügyetlenül. Magával vitte az együttlétük élményét, és remélte, hogy a másik asszony is.

A védekezés formája volt ez. Egy alkalommal (újra tavasz volt, a szőlőjébe ment ki, most már így kellett mondanía, nem többes számban, mert nem a „szőlőjük” volt már, mióta az anyját is eltemette), nos, a Badacsony északi oldalán, ahonnan mint a tenyérből kinyúló öt ujj tárult fel a Tapolcai-medence, a Tóti-hegy, a Gulács, a Csobánc, távolabb a Haláp és a Szentgyörgy-hegy, meglátta a kis temető fölött az Artner-birtok mellett az egyik falubeli, nála jóval idősebb asszonyt. Ugyanazokkal a monoton mozdulatokkal végezte munkáját nyitástól takarásig, tavasszal, nyáron és ősszel, mintha ő maga is a természet változásaihoz tartozna hozzá, és abban a véget nem érő menetben haladna, amelyben érkezés, búcsú, nappal és éjszaka, minden, ami egymással ellentétben van, a folyamatosság részeként összekapcsolódik, nos, tehát meglátva az asszony mozdulatait, megrázó, édes, a félelmet és a megnyugvást egymásba olvasztó érzés járta át; vajon azok a gondolatok és az a tevékenység, amely a számára védekezést, a megőrzést jelenti, nem ugyanilyen monoton megnyilvánulásai-e már az érzékei működésének?; az is lehet, hogy az érzései, amelyek a párjához (ahogy a férfit, csak magában, a szót soha ki nem mondva nevezte) kapcsolják, ugyancsak monoton önvédelmi reflexek már, vagy ha még nem, de nem lesznek-e azzá rövidesen a számára is és a férfi számára is?; olyannyira, hogy az egymás testéből kicsiholt kéjhez is elő kell csalni majd a ko-

rábban egymás számára nyújtott élvezetet; az egy-két havonta megszervezett találkozósaik is feltartóztathatatlanul fölszívódnak a monotóniába, amely kísérté az életét, a lakása, az iskola, a korkováni szőlő és a lábdihegyi öreg villa négyszögében.

És ha így lesz (gondolta), vajon mégis nem a szerencséje az, hogy a napok és az évek egymásba mosódásában is ennyit megőriztek? Álmaiban egyre többször járt a lábdihegyi házban. Ilyenkor összegyűltek sokan, a férje is ott volt, a párja nővére is, a felesége is (akit sohasem látott), a két fia a kertben labdázott. Hosszú asztal mellett ültek a verandán, s amikor a tóra pillantott, nem volt képes megállapítani, hogy a nap sugaraitól látja-e a tükröt gyöngyfényűnek, vagy már régen hullik a hó, elborít mindent, a házat, a fákat, a tetőket, és a víz jégtükrén is a hó csillog.

A férfi a szobasarokban ült. Néha felállt, hasábfát rakott a kandallóba. Bort ittak. Kinyitották a zsalukat. Levetkőztették egymást (ahogy az évek múltak, mindketten egyre nagyobb figyelemmel gombolták a gombokat, húzkodták a cipzárakat, s ha valamelyikük ujjai elakadtak és küzdelemre kényszerültek, a férfinak gondja volt rá, hogy közben a mellbimbóit addig csókolgassa, amíg egy kapocs rejtélyét meg nem oldja, neki pedig gondja volt arra, hogy az egyik kezével a férfi lába közé nyúljon, miközben a másik az inge gombjaival viaskodott). Egyre elementárisabban szeretkezett, kizárva tudatából mindent, gátlás nélkül áradtak torkából a hangok (régbben szégyellte, a férfi nyakára tapasztotta a száját, vagy kispárnát szorított az arca elé), most nem bánta, ha akár az egész hegy megzendül; a férfi, habár mindig ugyanolyan önfegyelmekkel fojtotta el a lihegését, mint korábban ő, most sem akarván őt magára hagyni, maga is egyre hallhatóbban felelt a felerősödő hangokra. A rövid szendergés után felöltözött, újra a karosszékre ült, a megismerkedésük előtti eseményekről beszélt, mintha egymásba kapcsolódó történetük hiányait akarta volna kitölteni (a pécsi katonaiskolában mindig félt, érzelmes leveleket írt a szüleinek, tudod, így kezdődtek, „Bánat gyötör, és ez mindig így marad már...”). Olyannak látta közben az arcát, mint a szőke fiúét, akit megismert.

A férfi nevetett, mikor ezt megmondta, én nem emlékszem az arcodra, még a szemedre sem, csak a tekintetedre, mintha külön rendelkezéssel volna a szemeddel és külön a pillantásoddal, mintha a mozdulataid sem a testedhez tartoztak volna. Ezen meg ő nevetett. Egyre többet beszéltek a férfi családjáról („elég nehéz lesz az egyetemi felvétel”, „talán el tudunk menni, ajánlanak egy olcsó szobát Dubrovnikban”). Semmi természetellenest nem érzett ebben, sőt úgy tekintette, hogy még szorosabban kapcsolódik mindahhoz, amiben eddig is részesnek tekintette magát. Ő az iskolai órákról számolt be meg a férje leveleiről (évente írt Kanadából). Ittak a szomszéd pincéjéből vásárolt borból, újra levetkőztették egymást, újra szeretkeztek. A férfi azt mondta, tudod, végül is elfoghatott volna egy nyilas járőr, mint katonaszökevényt a falhoz állíthattak volna, vagy az oroszok, nem volt nálam semmiféle dokument, a kitelepítésnél meg egy fickó, aki puskatussal verte az embereket, ötvenhétben pedig voltak, akiket röpcédulázásért húztak fel, én sem csináltam többet. Összeszámolták, hogy a tágabb családjukban hányan haltak meg a háborúban vagy erőszakos halállal. „Tudod, rám semmi hatása nincs annak, hogy ki hogyan, a különbség mérlegelhetetlen.” Azt felelte, hogy ő is így érzi, semmi különbség; igen, „hozzátartozik”, mondta a férfi.

Már régen nem kellett este hétkor elbúcsúznia, de megmosdott, felöltözött, vállára vette a zöld kendőt, ami az anyjáié volt. Azt mondta, nem akar túl későn végigkerékpározni a római úton, novemberben nem égnek a lámpák, a tördemici italbolt előtt sok a részeg, beleköthetnek. És ha reggel mennél? Nem akarok a gyerekek szeme láttára bekarikázni az iskolába az ellenkező irányból. A szavakkal nem volt gondjuk,

mert habár sokkal kevesebbet tartalmaztak annál, amit jelentettek, de mintha testük lett volna, nemcsak megérinteni voltak képesek velük egymást, de közvetítésre került általuk az is, ami nem hangzott el. Az a néhány szó így mintha a találkozásaik háttérhangjaként szólt volna, nem is a találkozásai, hanem az életük háttérhangjaként, évtizedeken át ugyanaz a néhány szó – „How are you?” „How are you?”, vagy évtizedeken át minden reggel „Teát?” „Teát, két cukorral” –, nos, kölcsönös volt a megérintése annak is, hogy jobb, ha az éjszakáikat nem töltik együtt.

És miért? tette fel magának a kérdést a sötétben Nemesgulács felé kerékpározva, ráhajolva a kormányra, szélben lobogó kendőjével önmaga fantom alakjaként taposva a pedált. Egy pillanatra sem szabad, hogy a férfi úgy érezze, rá akarja magát erőltetni, meg akarja billenteni az egyensúlyt, amit együtt teremtettek és őriztek. A test szolidaritásához együttes életük határainak ki nem mondott közös kijelölése is hozzátartozott.

Másféle embernek tartanak, mint amilyenek magukat tartják (gondolta) a tanító-társaim, a szomszédok, még a lánykori barátnőim is. Nem mondják ugyan a szemembe. Más is vagyok. Évekkel előbb, mikor a vegyesboltban egy asszony az áruhiányra panaszkodott (valamiféle, a televízióban látott szappant keresett), a boltvezető órá mutatva felnevetett: „Majd a Magduska elintézi, hogy hozzanak a faluba!”

Mintha a hirtelen támadt csend azt jelentette volna, persze, hogy elintézi, éppen elég magas helyen vannak kapcsolatai. Mihez? Ahhoz, hogy Palmolive szappan kerüljön a nemesgulácsi vegyesboltba? Ült a hokedlin a hideg konyhában. Látta maga előtt az ismerős asszonyokat (a fürdőszoba nélküli házaikban a lavór fölé hajolva mossák a szappanos vízbe lógó mellüket, fokhagymás kolbászt hoznak elő a kamrából, lehajtanak egy pohárral a törött rizlingből; látta, amint hasonló pulóverekbe öltöztetik reggel a kislányukat és szalagot kötnek a lánykák hajába, Trapper farmerra alkusznak Tapolcán a piacon, látta a férfiakat, amint disznóölésre készülnek, a lefulladás Trabantjukat szerelik, látta a tiszta szobákban a falra kerülő esküvői fényképeket, a kartotékjai fölé hajoló könyvtárosnőt, aki húsz éve van a faluban, negyvenöt éves, azt mondja, húsz év múlva is szeretne ugyanitt lenni, mikor már hetvenéves lesz, és elneveti magát a négydioptriás szemüvege mögé húzódva, amiért máris összekeveri az esztendőket; én is nemsokára összekeverem az éveket? gondolja, miközben látja a vasútállomáson várakozó rövid bundás férfiakat is, amint arról beszélnek, hogy a Borkombinát vezetőjének melyik miniszter lehet a barátja, ugyanis a Képes Újság riportere szerint kilenc háza van, ugyanannyi helyen van szőlője, látja az összekötözött lábú, levágásra előkészített csirkéket, a szomszéd kertésznél parkoló szippantókocsit); bemegy a szobába. Előveszi a hetedikeseik füzetét, javítani kezdi a számtanoldozatokat. Az ablakkal szemben ül. Néha felpillant. Az asztali lámpa fényénél látja, hogy az ablakkal szemben éppen felpillant, tenyerével lecsap egy pillére, az ablakon túl a cseresznyefát nem látja a saját arca visszatükröződésétől, mintha bevillanna a férje alakja, a fekete hátterű, a tárgyakat, mozgásokat visszatükröző ablakban.

Ha eljön az ős, mindig lesétálnak a római úton Badacsonyig. Kávét isznak a kikötőben. Állnak a mólón felhajtott gallérral. Nézik egymás derekát átölelve a vizet. Egyszer rájuk köszön egy magas, szakállas férfi, elegáns sportdzsekit visel. Kezet csókol neki, váltanak néhány szót az időjárásról, a két férfi megbeszéli valamilyen talajvizsgálati műszinterjú határidő-módosítását. „Ez azt hitte, hogy a feleséged vagyok...” Amint kimondja, maga is meglepődik rajta, hogy nyers, számonkérő a hangja. Úgy tesznek, mintha máris elfelejtették volna, hogy mi hangzott el. Szeretné felfedezni magában a sértettséget, az elégedetlenséget legalább. Nem képes rá. Annyit érez csak, hogy ha

volt is benne egy pillanatig, már elmúlt. Megőrizhetetlen. Ez is?... Hideg szél fúj a mólón, mint máskor is ősszel. Ūristen (gondolja), minden szakad, mállik... És nem tudja megállítani.

Ez az érzés akkor is vele van, amikor (a következő tavaszon) átkerékpározik Badacsonytomajba. Bemegy a bazalttemplomba. Látni szeretné a padot, ahol akkor ūlt, amikor (onnan felállva és kilépve) a fiú utána jött. Ūgy érzi, hogy a vágy nevétségesen kislányos, de éppen ezt kívánja (hogy ne ő ūljön ott a padban, hanem valaki, aki egykor ő volt).

Nem néz körül, nem érdekli, hogy kikkel találkozhat. Már leūlt a második sorban a jobb szélen, amikor eszébe jut, hogy talán mégsem itt, hanem egy vagy két sorral hátrább volt a hely. Ūl lehunyt szemmel, bárki azt gondolhatná, imádkozik. Lassan emelve fel a fejét, érzi, hogy bármilyen erősen próbálja az egykori fiatalembert oda-képzelní, ez is kudarcra van ítéle.

Előre ment az oltárhoz. Egy turistacsoport tagjai fényképeztek. Villantak a vakuk. Németek voltak, szőke, kerek arcú, farmerdzsekis lányok, magas, kék szemű, sport-szatyraikat lőbáló fiúk. Az apszis hátsó falát beborító festményről beszélgettek (ő is most látta először; elrajzolt, keskeny arcok, szokatlan lilák, palackzöldek, némi ezüst). A zsongásban mintha bemocskolódott volna a terve, amiért idejött (minden, minden, gondolta), az oltárhoz ment, hogy megszabadulhasson ettől az érzéstől. A turistacsoport tagjai a bejáratnál megálltak, újra villantak a vakuk, majd otthon előhívják a felvételeket, a lilák, a halványkékek és napsárgák között ott lesz az ő olívzöld kendője, és talán az ő arca sem ūt majd el túlságosan a festményen látható köznapi arcoktól (abból a távolságból még műfényel sem lehet ilyen homályban túlságosan éles képet készíteni).

A paplak udvarán a tulipánfa (semmit sem változott). Szemben a patika. Jobbra a római út. Néhány lépés után látható az Egrý József Kultúrház, lent a 71-es úton húznak az autók Badacsony felé. Arra gondol, jelentéktelen, semmilyen életet élt (így, múlt időben összegzi, mintha máris búcsúzna). Istenem, egy öregedő falusi tanítónő, tizenkettő egy tucat, ha a gyerekek nem segítenének, a tűzifát is maga apríthatná, nem találna benne semmi megalázót. Mire gondolt, amikor először vonatra szállt a keszthelyi pályaudvaron, és Balatonszárszóig utazott? Mit vártál? Mire jutottál? Megbékélés árad szét benne. Ilyen világos még sohasem volt a számára, hogy amit egyszer megismert, azt nem engedheti... Igen, talán meg tudta őrizni azokat az érzéseket, amelyek őt magát jelentették, és bármi történik most már vele, egyik lettek a sorsával. Sohasem volt bátorsága hozzá, hogy nyilvánvalóvá tegye maga előtt, milyen hangokat hallott azon az éjszakán, amelyet követő reggelén az anyja felfedezte az első menstruációja vércseppjeit a lepedőjén... holott... szerettek a szülei. Az anyja lihegését és az apja szuszogását majd fél évszázadig nem merte hallani, de most minden hang eljut hozzá. Nem egészen tizenhárom évvel az előtt az éjszaka előtt ugyanott szeretkezettek, fut át rajta, és megnyugvás tölti el, mert arra gondol, hogy abban a szobában hal majd meg, ahol megszületett, ahol (még nagyobb kapcsolatokat őrizve) talán megfogott.

Ūjra az édeskés novemberi fűst illata, az avarégetés, ūjra a takarás, a kapák letisztogatása. A nagyobb fiúk segítettek, de a korai zöldborsót egyedül ūltette, habár hozott ki a hegyre elsősöket is magával, s a legkedvesebbeknek megengedte, hogy leguggolva és hosszan bámulva a pálcika leszúrása után a talajban képződött lyukacsát, elhelyezzék benne a markukban szorított, korai termésű borsószemeket. Eljött ūjra a szüret ideje, eljött az ūjabb szüret ideje, összefogtak az ismerősök, neki is mindig segítettek a szomszédok, még a tanítványai szülei is. Összeállíthatnék egy szótárt (gon-

dolta) azokból a szavakból, amelyekkel elmondható, hogy mivel telik egy napom, nem volna szükség sok szóra. Elnevette magát az iskolai folyosón, mert ott jutott az eszébe ez a „munkaszótár” arról, hogy újra csak kezében a javításra váró dolgozatfüzetekkel indult a tanári szobába. Azon nevetett, hogy hová írná azokat a szavakat, amelyeket a lábdihegyi nyaralóban suttogtak egymás fülébe (de miért így, múlt időben gondolja ezt el?; az érzés, hogy nem meri bevallani önmagának a szelíden véglegesülő múltidejűséget, az otthonában tört rá; úgy nevettem, gondolta szégyenkezve, mint valami habókos vénkisasszony, aki fel akarja hívni a figyelmet arra, hogy lám, vannak titkai).

Azon a napon nem ment be az iskolába. Előző délután jelenteni akarta az igazgatónak, hogy egy nap szabadságot kér, már belekezdett volna abba, amit kitalált indoknak, de az igazgató megismételte a karját, és azt mondta, természetesen, Magduska. Tehát mindent tudnak (gondolta, habár az, hogy valóban tudtak-e mindent, homályban maradt, és a homály nem is zavarta). Illett hozzá (így érezte), az életéhez, a temetéshez, ahhoz is, ahogy a halálhír eljutott hozzá. A postán említették. Nem volt ebben semmi meglepő, mert az idősebbek közül többen voltak, akik ismerték a férfi családját. Köztudott volt, hogy régi viszályok okán a família nem Tapolcán és nem is a fővárosban, hanem a korkováni temetőben temetkezett.

Ez is olyan természetesen rendeződött el, mint minden az egész életükben. Nem hallott a halál okáról. Később látta csak, hogy a Magyar Nemzet és a Népszabadság halálhírei rovatában megjelent a hír (mint valami megfontolt végrendekezés az utolsó üzenetről).

Fekete ruhát vett fel, fekete kendőt kötött, de a vállára az olívdzöldet terítette. Gyalog indult el. Elhagyta a Tördemicre vezető kanyart. A kőfeszületnél keresztet vetett. Máskor soha nem vetett út menti feszület előtt keresztet, azonban hozzátartozóknak érezte a mozdulatot az útjához.

Feltűnt, hogy sokan érkeznek. Badacsonytomaj felől a Hármashegyen át, Badacsonytördemicről is jöttek ismerősök. A hegytetőről levezető turistautón is felbukkantak néhányan a roskadozó százéves viskók lakói közül. Embergyűrűben haladt a mindig sáros szakaszon, az egykori hegyi iskola romos épülete előtt (néhány évig a férje is tanított ott, de az ötvenes évek közepén bezárták az iskolát, mert a hegyben már nem volt elég iskolás korú gyerek).

Négy gépkocsi érkezett, két Lada, egy Fiat és egy Opel. Megállsz valamelyik akácánál, megállsz, és nem mész a sírhoz (parancsolt magára), de tovább ment. Mintha egy férfi, kézen fogva egy kislányt, már az ösvényen csatlakozott volna hozzá. A fiú érdeklődve figyelte, és a hirtelen támadt tumultusban nem engedve el a férfit, a másik kezével az ő karjába kapaszkodott. Jó volt, hogy mintha nem egymagában érkezett volna, így együtt haladtak tovább.

A régi haranglábnál valaki húzni kezdte a kötelet. Az iskola majdnem teljesen romos kizsákból kihozták a koporsót. Csúszkálva vitte négy férfi, akiket a borgazdaság pincészetéből ismert. A tekintetével az özvegyet kereste. Mindenkit külön-külön szemügyre vett azok közül, akik a sírnál álltak (ehhez előbbre kellett nyomulnia, ekkor elvesztette a kislány kezét). Ketten maradtak, akik közül az egyiket az özvegynek gondolhatta. Mindkét asszony fekete kalapban, könnyű fekete kabátban volt. Az egyiknek kicsi volt az arca, zsömleszerű, de ráncatlan, sápadt, erőt érzett benne, békét és harmóniát. A másik arcát eltakarta a kalap karimája. Akkor ismerte fel, amikor tett egy lépést és szembefordult. A nővér volt, de mintha nem is őt, hanem az anyját látta volna, amint hajdan megjelent a szárszói ház verandáján. Még a kezét is

úgy emelte fel, talán, hogy takarja a felhők közül néhány pillanatra kibukkanó nap fényét, még az ujjai is ugyanúgy kalimpáltak (mint a hátára fordult bogár lábai); mintha az anyja hajdani búcsúzó mosolya is ott bujkált volna a ráncai között; megállapíthatatlan volt, hogy a halottól búcsúzik (akinek koporsójával a paptól kísérve a koporsóvivők a sírgödörhöz értek), netán (miként hajdan az anyja) magától az élettől, vagy megpillantva őt az emberek között, tőle.

Akár így, akár másképpen (hogyan is tudhatnám, gondolta), minden összeillett. Mintha a nővér tekintetén kívül nem is látott volna más tekintetet (ugyanúgy összekapcsolódott a pillantásuk, mint régen. Újra azt érezte, hogy amit kölcsönösen megőriztek, velük maradt, és ennek a tudata megnyugvással töltötte el. Nézte az egyforma hátakat, az egyforma vállakat, a sárban egyforma cipőket, a gumicsizmákat, a szerény koszorúkat, az őszirózsacsokrokat, a földbe szúrt fakeresztet.

A nővér – bizonyos volt benne – őt figyelte, aztán kissé elfordítva fejét, mintha szemügyre vett volna valamit mögötte. Követte a pillantását. A férfi és a kisfiú, (akikhez az ösvényen olyan közel sodródott, hogy bárki hármukat egymáshoz tartozónak tekinthette volna) álltak ott. A férfi felemelte a gyereket, magához öelve tartotta. Talán, hogy jobban lásson? Mi lehet itt látnivaló egy kisfiú számára? A férfi kissé elvonta az arcát a gyerek hozzásimuló arcától, de csak azért, hogy megsókolhassa a fejét, a fiú pedig azzal viszonozta a csókot, hogy arcát újra a férfi arcához szorította. Ezt figyelte a nővér. Mintha talán a mozdulataikat is hozzátartozónak érezte volna az ő összekapcsolódó pillantásukhoz. Ismeretlen volt a férfi is, a gyerek is. Mégis mintha a jelenlétük részessé tette volna őket abban, amit a kettőjüket eltöltötte.

A pap már elmondta a Miatyánkot. Szétozlott a gyülekezet. Az ismerős férfiak megemelték előtte a kalapjukat. Az asszonyok is biccentettek. Nem mert megérteni, mi történik. Az özvegyet a fiai az Opelhez vezették, egy divatos ballonkabátot viselő férfi, aki a tervező intézetbeli munkatársak nevében búcsúzott, harmadmagával beült a Fiatba. A nővér odalépett hozzá és megsókolta. A szája száraz volt, a ráncos, pergamenbőrű arca a hideg ellenére is forró. Nem akart senkihez sem csatlakozni. A családi préház, ahová az anyja halála óta egyedül járt, háromszáz méterre volt a domboldalon. Meglátta két nyolcadikos tanítványát, egy fiút meg egy lányt. Van egy kis munkám még a háznál... Segítenének?

Elindultak a hegyoldalon. Két másik kisdíák is velük tart, az egyik lánynak az anyja is. Látja, hogy a férfi és a kisfiú – akik a közelébe sodródtak – csatlakozik. A szél a Szigligeti-öböl felől fúj, ahonnan az esőfelhők érkeznek. A hegy eltakarja a lenyugvó napot. A fény mintha torlaszt próbálna kétoldról megkerülni, rátapad a bazaltsziklákra, továbbcsúszik rajtuk, áttetsző ragyogással tölti meg az alsó rétegeket, miközben a fekete felhők érkeznek átkelve a tavon. Megfér egymással a közeledő vihar és a vakító napnyugta nyugalma. Összegereblyézik az udvaron a lucskos leveleket, vasvillával kupacokba hordják, alágyújtanak.

Kinyitja a nyári konyhát, kenyeret, szalonnát vág. Az ismeretlen gyerek együtt eszik a többiekkel. Az ismeretlen férfi a diófánál áll, a Tapolcai-medencét nézi. A Szentgyörgy-hegy felől néhány pillanatra felizzó fény mindent beborít. Az éles színekben mintha csak álmodná a jelenlétét. A többiek (az ismeretlen páros is) már régen eltűntek. Minden a fákat, házakat, mozgásokat sejtésszerűen megvilágító fényben tartósodik, az érzés is, hogy amit megismert, őriz, ahhoz ragaszkodnia kell, nem engedheti veszni hagyni, bármilyen rétegeket is húz a sorsára az idő, bármilyen leépülés is veszi kezdetét.